

Snill Perfeksjonistisk Refser

Michael Bretthauer må finne ut av ting, rett og slett. Han må dessuten si fra – offentlig og klart – når noe ikke er riktig.

Smertefri koloskopering av en viktig svensk tarm ble Michael Bretthauers springbrett til en verdenskarriere som forsker.

Da han kom til Norge i 1997, ble han sendt rett i akuttmottaket uten å kunne et ord norsk. Det fant han ut av. Men helnorsk er han knapt – en pasientsentrert elitist uten respekt for janteloven.

– Har du det bra?

Professor Bretthauers vennlige stemme med myk, tysk aksent høres gjennom suset av sykepleiere, datamaskiner og ventilasjonsvifter i Rikshospitalets koloskopilaboratorium. Jeg kjenner antydning til et knip i venstre side av magen, så slipper det.

– Der kom vi forbi sigmoideum, nå er det bare en kosetur resten av veien. Du må si fra hvis du kjenner ubehag.

På den store skjermen følger jeg fiberoptikkens fremrykking gjennom en fløyelsmørk tunnel av rosa slimhinne hvor hvelv bakom hvelv buer og bukter seg med fuktig speilende filigransmønstre av fine blodårer. Kameraet snuser seg forbi myke folder, suger opp litt væske, sjekker kriker og kroker og glir raskt videre.

– Nå er vi i coecum, så smyger vi oss opp i distale ileum, dette ser fint ut!

Jeg ligger på siden, halvt dekket av en grønn duk. Ja, jeg har det bra, merkelig nok. Jeg vrir meg mot Bretthauer som manøvrerer koloskopets lille joystick mens han konsentrerer seg om skjermen.

– Michael, skulle ikke dette gjøre vondt, jeg har hørt forskjellig?

Han nikker. – Skopøren må visualisere tarmens anatomi tredimensjonalt og øve mye på å få skopet til å gli der det skal. Da gjør det ikke vondt – vanligvis.

Bråkmakeren

Det er mørk, fuktig natt utenfor de høye vinduene. Vi ser lysene fra Bærum, en mørk stripe av Oslofjorden, vinduene på Nesodden. Yngstedatter Elfriede på åtte år smyger seg som en katt inn i pappas armer mens vi snakker.

– Skal vi pusse tennene, Elfriede? De to rusler ned til legging.

Jeg tenker på hvem han er, denne vennlige mannen. Fra etasjen under høres huslige lyder av tre døtre og kona Mette Kalager, leder av Michaels forskergruppe og såvidt innomhus mellom jobbing ved Harvard og i Etiopia. Så hører jeg spretne skritt, Michael setter seg i kurvstolen. – Du lager bråk i offentligheten, Michael. Og du får kjeft. Hvorfor holder du på med slikt? I fjor la du og Mette dere ut med novemberbevegelsen ved å si at PSA-

«Myndighetene svikter når de stiller så svake krav til språkkyndighet hos utenlandske leger»

screening er farlig og skaper impotente bleiemenn uten å redde liv. I sommer fyrte du opp ved å kritisere mammografiprogrammet for å være skadelig og skape falsk trygghet. Siste utspill var advarsler i Aftenposten mot utviklingen av «open access», at vitenskapelige artikler kan leses fritt på nett mens forskerne må betale. Du sier det har skapt en bølge av grådige «røvertidsskrifter» og fritt frem for dårlig vitenskap. Dere fikk så hatten passet av forskningsrådets direktør og rektor ved Universitetet i Oslo, du sammenlignes med bakstreverne som i sin tid advarte mot boktrykkerkunsten. Hvorfor stikke hodet frem og risikere så mye bryderi?

Må si fra

– Jeg har vel hatt det i meg siden jeg var ung, et iboende behov for å si fra når jeg mener at noe er galt eller urettferdig. Og det var nok en del av motivet for å forlate hjem-

landet mitt, der var det ikke velkomment at en ungdom sa fra. Det er fortsatt veldig sterkt i meg og kan gi mye bryderi, som du sier. Iblant angrer jeg. Hvorfor har jeg skrevet dette? Det kommer tilsvar, jeg må svare, det er slitsomt. Men i ettertid tenker jeg at ja, det var riktig og viktig å gjøre det. Så håper jeg det skal gå lenge til neste gang. Inntil jeg merker at jeg går og ergrer meg, «dette er ikke riktig, ikke riktig». Jeg prøver å sette meg godt inn i saken før jeg skriver, og venter med å sende til jeg har sovet på teksten. Men det må ut! Selv om jeg har en redsel. Å stikke hodet frem er ikke det verste. Det er tanken på å ta feil, innse at du ikke har forstått, etter å ha langet ut på en helside i Aftenposten. Jeg er sårbar for skam, det innrømmer jeg. Men den faren må jeg leve med.

– Får du fiender?

– Jeg tror nok det finnes folk der ute som med glede vil sparke tilbake hvis sjansen byr seg. Men viktigere er det kanskje at vi lever i en veldig liten verden av ytelser og gjenytelser. Når jeg skal søke om støtte til mine prosjekter, lønn til stipendiater og forskere, risikerer jeg å bli bedømt av folk som ikke liker meg. Men jeg stoler på at det finnes takhøyde også blant dem som er uenige. Jeg kan uansett ikke ta hensyn til slikt. Jeg tenker på det, men jeg er sånn som jeg er. Jeg må si fra, jeg må ha det ut. Men jeg misliker å være bråkmaker.

– Min hypotese ville være at du blir en varsler fordi du er i stand til å glemme deg selv.

– Hva mener du med det?

– At du godtar arbeid, fallhøyde, risiko for uvennskap og offentlig hån fordi du er forpliktet av en innsikt. Forpliktelsen innebærer at du ikke kan ta hensyn til hva som er mest behagelig for deg selv.

– Det er helt riktig.

– Og det er like mye en byrde som en gave. I en krigssituasjon risikerer du å dø på grunn av den holdningen.

– Ja.

Foto: Niklas Lello

Michael Bretthauer

født 1969 i en ølbryggerfamilie i Hann. Münden, Tyskland

- Overlege ved Avdeling for fordøyelsesykdommer, Rikshospitalet
- Internasjonal forskerkarriere innen kolorektal kreftdiagnostikk
- Professor, undervisningsleder i KLoK (Kunnskapshåndtering, Ledelse og Kvalitetsforbedring), Universitetet i Oslo
- Gift med sin forskningssjef Mette Kalager, felles kontor i Forskerveien 2
- Jobbet som ambulansesjåfør og anestesisykepleier under medisinstudiet i Göttingen, Tyskland
- Tysk juniormester i padling 1987

Hva kjennetegner Michael?

Når døtrene har funnet roen, setter vi oss rundt bordet, Michael, fru Mette og jeg. Til sushi og øl drøftes temaet «hva kjennetegner Michael». Jeg får høre om hans aldri hvilende kontroll, at det aldri mangler melk og smør i kjøleskapet selv når Michael er på reise, fordi han har forutsett hva Mette kommer til å glemme. Latteren sitter løst, selv om temaene kan være sårbare. Vi ler av fortellingen om bekymrede Michael som spiste slappe, gjennomstekte hamburgere på Bali av redsel for å bli syk av de indonesiske delikatessene som Mette nøt i fulle drag. Senere tenker jeg at samtalen ble løftet av den undrende, lyttende fornuften som oppøves hos ekte forskere. Jeg registrerer hos begge en selvfølgelig vilje til å legge fakta på bordet uten å ha bestemt seg for hvordan de skal forstås. Ja vel, så er Michael ekstremt grundig, men hva er det uttrykk for? Og hva mer er sant om ham?

Norsk på tre måneder

– Fortell om hvordan du lærte norsk, Michael, det sier mye om deg!

Mette smiler. Michael sukker. Så forteller han om den nyutdannede tyske legen som i 1996 fikk tilbud om å komme til Pors-

grunn, i et ukjent land med ukjent språk. Alternativet var gutterommet hjemme hos mor.

– Det orket jeg bare ikke! Og siden jeg er tysk tok jeg for gitt at alle land har et system for alt, og forventet grundig opplæring før de slapp meg løs på pasientene. Jeg fikk hvit frakk, ble vist en stol på morgenmøtet, skjønte ikke et kvekk av det de sa, fikk en calling og ble dradd av gårde til noe som het «akuttrom». Så slapp de meg. Ingen sa «svøm selv», men det var det jeg måtte.

En medfølelse sekretær ga Michael en notisbok. I den fikk han alle til å skrive ordene han ikke forsto. Hver ettermiddag dro han hjem på hybelen, oversatte og pugget de nye ordene. Han så Dagsrevyen og leste lokalavisen, gikk til sengs åtte om kvelden, utslitt.

– Han sa til og med nei til å spise lunsj med meg, hadde ikke tid, forteller Mette, som var den andre turnuskandidaten på det minnerike første morgenmøtet.

Slik gikk tre måneder.

– Jeg kan smile av det nå, men det var helt jævlig. Myndighetene svikter når de stiller så svake krav til språkkyndighet hos utenlandske leger. Det er farlig.

Pasientene, studentene, familien

– Michaels sterkeste faglige egenskap er empati med pasientene, evnen til å for-
nemme hvordan de har det, berøre en arm,
skape ro. Samtidig er han ekstremt oppda-
tert på fakta. Han er den flinkeste kliniker
jeg har møtt, sier Mette.

At han forstår seg på mennesker viser seg
også i evnen til å undervise komplekst fag-
lig stoff på en morsom og klar måte, fordi
han skjønner hvordan studentene tenker
og lærer. Og det har fått ham til å ta 100 %
medansvar for familielivet, uansett hva som
ellers har stått på spill.

– Jeg var en av de første assistentlegene
på vår avdeling ved Rikshospitalet som
gikk hjem etter vakt, og som tok fri for
å passe syke barn. Jeg fikk grov kjeft. Vi
kan smile av det nå, men det var ikke gøy.
«Hvem faen skal skrive disse journalene
når du går hjem?» fikk jeg høre. Ja, det må
vel bli dere det, sa jeg.

Mette skyter inn: – Jeg så jo at Micheal
var grå i ansiktet, men jeg kunne ikke si
«bare bli på jobb». Folk må forstå at det går
an å være på topp i forskningen og allikevel
være småbarnsforeldre.

Sliten

– Du er dyktig, grundig og innsatsvillig på
felt etter felt, Michael. Men dette er da ikke
omkostningsfritt?

– Jeg har aldri fri, og jeg blir sliten. Blid
og mild på jobben, stort sett, men på toget
hjem ikke så sjelden irritert og fortvilet.
Ungene merker det og sier «pappa er sur».
Det er ikke bærekraftig. De neste fire årene
får jeg forskerlønn fra Kreftforeningen, tar
pause fra studentundervisningen, eksame-
ner og slikt. Det er ille. Men jeg må ta valg.

Universitetets oppgaver

– Tenker du at forskning er en viktigere
oppgave for universitetet enn undervisning?

– Nei! Å gjøre de smarteste ungdom-
mene kloke, reflekterte og kunnskapsrike er
like viktig som å utvikle ny kunnskap. Uni-
versitetet må løse to store oppgaver sam-
tidig. Norske universiteter gjør for lite på
undervisningssiden. Status og karriere er
snevert knyttet til forskning. Man stimule-
res til å lære seg middelmådig forskning
fremfor super undervisning. Halvparten av
våre vitenskapelige utlysninger bør øreme-
kes dedikerte undervisere med ph.d.-grad,

da vil vi få to karrierespor og et akademisk
løft for universitetene.

Fremragende forskning

For forskere flest er det en drøm å publisere
i de fem store medisinske tidsskriftene –
New England Journal of Medicine, *BMJ*,
JAMA, *Lancet* og *Annals of Internal Medi-
cine*. Michael har 13 publikasjoner i disse.
Han har vunnet verdensry som koloskopi-
og screeningekspert. Som forsker sier han
rett ut at han vil være i tet. Kanskje han er
tonedøv for janteloven fordi han er utlen-
ding? En periode var han medisinsk redak-
tør i Tidsskriftet, hvor han etterlot seg føl-

«Status og karriere er snevert knyttet til forskning»

gende omdømme i redaksjonen, kartlagt av
kollega Erlend Hem: «Michael er uhøytide-
lig, grundig (lik mange tyskere), analytisk,
dyktig, blid, uformell (ulik mange tyskere),
samarbeidsvillig, har en flott kone. Han er
også elitistisk.»

– Du blir altså betegnet som «elitistisk».
Hvorfor det?

– Antakelig fordi jeg mener at middel-
mådig forskning er bortkastet, noe det er en
del av i Norge, hvor forskningsartikler er
murstein i karrierebyggingen. Da jeg kom
til Harvard som gjesteforsker, merket jeg
forskjellen. Der fantes et unorsk krav om
grundighet og eksellens. Når forskerne satt
sammen, var det ikke nok å si «slik er det,
det har jeg lest». Slikt kan få norske kolleger
til å tie, mens amerikanerne spurte hvilket
tidsskrift, hvilken artikkel, de hadde også
lest, men forstått det annerledes. Kunne jeg
begrunne det jeg sa? Alle var dyktige, det
nyttet ikke å bløffe, og slik løftet vi hver-
andre frem og klarte å skape forskning som
betyr noe, fordi man orienterer seg i feltet og
utfordrer seg selv.

SPR

– Du er en SPR – Snill Perfeksjonistisk
Refser. Du får meg til å tenke på filosofen
Sartres definisjon av en intellektuell: «en

som legger seg opp i ting han ikke har noe
med.» Du har tydeligvis tillit til den offent-
lige fornuft. Når du roper ut i aviser og
forskningstidsskrifter, forutsetter du at noen
der ute vil høre sannheten, vil forstå det du
sier, og bruke det til å lage en bedre verden?

– Jeg ønsker nok at verden skal si takk og
bruke mine bidrag, men jeg forventer det
knappt. Ofte skjer ingenting. Men – noen vil
kanskje tenke litt? Ideer kan ulme og kan-
skje få betydning om to eller ti år?

– Holdningsendring er som molobygging.
Man kjører på med lass etter lass av stor
stein, og ingenting skjer. Helt til noe stikker
opp av vannet, og ny virkelighet er synlig.
Da skjønner man at alle steinene var vik-
tige. Folk endrer syn på verden uten riktig
å merke at det skjer. Den som har lest dine
advarsler, kan ikke naivt anta at mammo-
grafi er uproblematisk. Slik skapes vel end-
ring?

Koloskopér meg!

– Jeg ble internasjonalt kjent gjennom det
store koloskopiprojektet, etter en pussig
start. Jeg var nylig begynt på Rikshospita-
let, var absolutt junior i miljøet, og mente
ivrig at vi burde gjøre en stor koloskopi-
studie for å se om screening kunne påvirke
dødeligheten av kolorektal kreft. Jeg hadde
invitert kollegene hjem på middag, til kone
og småbarn. Blant de tunge senioren rundt
bordet var kreftepidemiologen Hans-Olov
Adami fra Stockholm, medlem i Kungliga
vetenskapsakademien, nobelpriskomiteen
og slikt. Professorene var fulle av innven-
dinger mot prosjektet – perforasjonsrisiko,
smerte, pasientene måtte sederes, helt umu-
lig. Men jeg sto på mitt – «koloskopi er
enkelt, vi må gjøre studien!» Da vi skiltes,
så det mørkt ut. Et par dager senere ringte
Adami: «Du påstår at koloskopi er smerte-
fritt, jeg har hørt noe annet. Jeg vil at du
skal koloskopere meg. Hvis du har rett,
vil jeg støtte prosjektet ditt.» Han kom fly-
gende fra Stockholm. Jeg ble dritnervøs.
«Jeg vil ikke ha sedasjon, du sa at det går,
vis meg!» Og da var det jo bare å gyve løs
på tarmen hans.

Etterpå skulle avdelingen ha møte om
forskningssprotokollen. Resten er historie.

Edvin Schei
edvin.schei@uib.no